

ตอนที่ 1

ยุคธรรมวินัย (สมัยพุทธกาล)

บทที่ 1

ธรรม - วินัย

1. ความหมายของธรรม - วินัย

คำว่า “ธรรม” เป็นคำภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีใช้ว่า “ธัมม” ส่วนคำว่า “วินัย” บาลีสันสกฤตใช้ตรงกัน เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาความหมายของธรรม - วินัย อย่างกว้างขวาง จึงขอแนะนำข้อเขียนของนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มาเสนอไว้ดังนี้

พระอภัยมณีของ รามเกียรติ์ของ รามเกียรติ์ของ รามเกียรติ์ ทรงให้คำนิยามของธรรม - วินัย ไว้ใน พระนิพนธ์ของพระองค์ดังนี้

“ธัมม” คือสภาพอันสัตว์ควรทรง (ธรรม) (ผ), บุญ (ชิน. 85/25), ธรรมารมณ์ (ชิน. 94/27) เป็นไปในอรรถคือ

1. สภาว (ความเป็นไปเอง, ธรรมดา)
2. ปรีชา (บาลีพระไตรปิฎก)
3. ปัญญา (ญาณ)
4. ญา (ยุติธรรม, ความถูกต้อง หรือ สัมมาปฏิบัติ มีมรรค เป็นต้น)
5. สัจจะ
6. ปกติ
7. บุญ
8. แฉยย (วัตถุอันจะพึงรู้ มี 5 อย่างคือ สังขาร วิการ ลักษณะ นิพพาน บุญญัตติ)
9. คุณ
10. อาจารย์
11. สมาริ
12. นิสสัตตดา (ความไม่เป็นสัตว์ไม่เป็นบุคคล)

13. อาบัติ (อาบัติมีปาราชิก เป็นต้น)
14. การฉภาติ (เหตุเป็นต้น (ชิน.784/245)”¹

“วินัย คือวินัย, ทรมาน, ฝึก(ผ), ความนำเสีย(ป.ธ.2/294)”²

นายแปลก สนธิรักษ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือของท่านดังนี้

“ฉัมม นาม.ธรรม, ความดี, ความถูกต้อง, ความสมควร, ความจริง ฉัมม นามกิ.
(ธฐ > ธ+รมม > มฺม) สภาพทรงสัตว์ไว้”³

“วินัย นามกิ. (วิ+นี uly+อ) ข้อควรแนะนำ นาม.วินัย, ข้อบังคับ, ข้อปฏิบัติ”⁴

ศาสตราจารย์ ที. ดับเบิลยู. ริดส์ เดวิดส์ และ วิลเลียม สเตด ได้เขียนไว้ในหนังสือ
ของเขาและได้ให้คำนิยามของคำว่า “ธรรม-วินัย” เอาไว้ ผู้เขียนนำมาเสนอเป็นความไทยดังนี้

“พระพุทธโฆสาจารย์ พระอรธกถาจารย์ ได้ให้คำจำกัดความของธรรมไว้ 4 ประการ คือ

1. คุณ คือความประพฤติดี
2. เทสนา คือคำสั่งสอนที่มีศีลธรรม
3. ปรียติ คืออนวัคส์ตฤศาสน์ (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ 9)+
4. นิสัสัตตะ คือกฎที่เป็นปัจจัยการ (ธรรมอาศัยกันและกันเกิดขึ้น)”⁵

สำหรับวินัย มีความหมาย 4 ประการคือ

1. กำจัดออกไป เช่น กำจัดความถือตัวออกไป (อัสมีมานะ)
2. กฎเกณฑ์
3. แบบฉบับแห่งความประพฤติ, จริยธรรม, ศีลธรรมและความประพฤติดี

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต (พระนคร : ศิวพร, 2513), หน้า 381.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 707.

³ แปลก สนธิรักษ์, พจนานุกรมบาลี-ไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2506), หน้า 152.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 294

+ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ m m อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัญญาธรรมเวทลละ.

⁵ T.W Rhys Davids and William Stede. The Pali Text Society's Pali-English Dictionary. (London Luzac & Company. Ltd, 1966). p 335

4. หลักเกณฑ์ทางจริยธรรม, วินัยของสงฆ์, ระเบียบศีลธรรม”⁶

เอ.พี. พุทธหัตตะมหาเถระ ได้ให้คำจำกัดความของธรรม-วินัย ในหนังสือของท่านไว้ดังนี้

“ธัมม คือคำสอน, ธรรมชาติ, สัจจะ, แบบฉบับ, ศีลธรรม, ความประพฤติดี”⁷

“วินัย คือวินัย, ระเบียบของสงฆ์, การละ (ปหานวินัย)”⁸

เมื่อศึกษาความหมายของธรรม-วินัยจากพจนานุกรมของนักปราชญ์ทั้งหลายแล้ว จึงพอจะประมวลกล่าวได้ดังนี้

ธรรม หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติ เช่น หลักกรรม เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมตั้งแต่ง่ายที่สุดจนถึงยากที่สุด ตั้งแต่ต้นที่สุดจนถึงลึกที่สุด ธรรมะดังกล่าวดีทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เป็นหลักคำสอนที่มีอรรถะพยัญชนะ บริบูรณ์ บริสุทธิ์ เป็นความประพฤติอันประเสริฐ ดังมีปรากฏในคำทำวัตรเช้า อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังนี้ “โย ธมฺมํ เทเสสิ อาทิกุลยาณํ มชฺเฌกุลยาณํ ปรีโยसानกุลยาณํ สาตถุํ สพฺพญฺชนํ เกวลปริปฺปณฺณํ ปรีสุทฺธํ พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสสิ”⁹

คำสอนในลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่กฎระเบียบอันเป็นข้อห้ามข้อบังคับสำหรับพุทธบริษัท หากเป็นคำสอนที่พุทธบริษัทควรประพฤติปฏิบัติตาม ผู้ใดประพฤติตามหลักธรรม ผู้นั้นย่อมได้รับผลแห่งการประพฤตินั้น ผลแห่งการปฏิบัติธรรมย่อมไม่ไปตกแก่บุคคลอื่นผู้ไม่ปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น ดังมีหลักฐานปรากฏในพระบาลีว่า “อกุขาตาโร ตถาคตา แปลว่า พระตถาคตเป็นผู้ชี้บอก”¹⁰

วินัย หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นกฎระเบียบ ข้อห้าม ข้อบังคับ สำหรับพุทธบริษัท เช่น ข้อบัญญัติทางวินัยให้ภิกษุทั้งหลายลงฟังการสวดปาติโมกข์ (ศีลของ

⁶ Ibid. p.623.

⁷ A.P. Buddhadatta Mahathera, *Concise Pali-English Dictionary* (Colombo: The Colombo Apothecaries, Co., Ltd. 1957), p. 132.

⁸ Ibid. p. 238.

⁹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *สวดมนต์ฉบับหลวง* (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522, หน้า 249.

¹⁰ พระพุทธโฆสจารย์ (ชวาระโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส), *ธมฺมปทญฺญกถาย สตฺตโม ภาค* (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2490), หน้า 58.

พระภิกษุ 227 ข้อ) ทุก ๆ กึ่งเดือนหนึ่งหรือ 15 วัน ถ้าขาดโดยไม่มีเหตุอันควรต้องปรับอาบัติ¹¹
(อาบัติ หมายถึงข้อผิดพลาดหรือความผิดในการละเมิดข้อวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้)

คำสอนในส่วนนี้เป็นข้อบัญญัติของพระพุทธเจ้า ถ้าใครละเมิดโดยเฉพาะพระภิกษุ
ต้องปรับอาบัติ (โทษ) ตามพระวินัยนั้น ๆ ตามสมควร

มีหลักฐานอยู่ตอนหนึ่งที่สนับสนุนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ธรรม-วินัย
ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะปรินิพพาน พระองค์ได้
ตรัสกับพระอานนท์ว่า “โย โว อานนฺท ธมฺโม จ เทสิโต วินโย จ ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจน
สตุฏฺฐา แปลว่า ดูก่อนอานนท์ ธรรมใดที่เราแสดงแล้ว และวินัยอันใดที่เราบัญญัติไว้แล้วเพื่อ
เธอทั้งหลาย พระธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสนาของเธอทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”¹²

2. ความเป็นมาของธรรม-วินัย

ความเป็นมาของธรรม-วินัยนี้ มีปรากฏในประวัติของพระพุทธเจ้านั่นเอง พระพุทธเจ้า
เป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาและพระธรรม-วินัย เพราะฉะนั้นควรศึกษาประวัติของ
พระพุทธเจ้าสักเล็กน้อย

พระพุทธเจ้ามีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนาง
สิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ นครหลวงของแคว้นสักกะ ทางภาคเหนือของอินเดีย พระองค์
ประสูติที่ “ปาลุมพินี” อยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะต่อกัน ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศ
เนปาล

เมื่อทรงเจริญวัยทรงได้รับการศึกษาศิลปวิทยาอย่างดี เมื่อพระชนมายุได้ 16 พรรษา
ทรงอภิเสกสมรสกับเจ้าหญิงยโสธราหรือพิมพาแห่งกรุงเทวทหะ เมื่อพระชนมายุได้ 29 พรรษา
ทรงได้พระโอรสพระนามว่า “ราหุล” ในปีที่ 29 ปีแห่งพระชนมายุนี้เอง พระองค์ได้เสด็จ
ออกทรงผนวชเพื่อแสวงหาการตรัสรู้สัจธรรม เพื่อพ้นจากความเวียนว่ายตายเกิดและเพื่อสั่งสอน
สัตว์โลกให้ได้ตรัสรู้ตาม ครั้งแรกทรงศึกษากับอาจารย์ดาบสและอุททกดาบส แต่ไม่ทรงเห็นด้วย
จึงทรงหลีกออกไปจากสำนักนี้ ทรงค้นคว้าและปฏิบัติด้วยพระองค์เอง ทรงบำเพ็ญเพียรอย่าง

¹¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2523), หน้า 6.

¹² กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, 2520), หน้า 147 (เล่ม 10).

หนัก ครั้งแรกทรงทดลองวิธีทรงมานพระองค์ตามแบบนักบวชในครั้งนั้น ในที่สุดพบว่าไม่ใช่ทางที่ถูก จึงทรงเปลี่ยนมาฝึกอบรมทางจิตและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา หลังจากทรงผนวชได้ 6 ปี ณ โคนต้นโพธิ์ ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ปัจจุบันเรียก พุทธคยา แคว้นพิหาร ต่อจากนั้นก็เสด็จไปแสดงธรรมครั้งแรกเรียกว่า “ปฐมเทศนา” แก่ปัญจวัคคีย์ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ.

การแสดงธรรมครั้งแรกของพระองค์ พระองค์ทรงแสดงธรรมมีชื่อเรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”¹³ แก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ดังกล่าวมา จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ต่อมาภิกษุอื่น ๆ จนครบ 5 รูป ครั้นแล้วพระองค์จึงทรงแสดงธรรมอีกเรียกว่า “อนัตตลักขณสูตร”¹⁴ จนพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ปัจจุบันเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า สารนาถ เมืองพาราณสี

ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมและได้ทรงบัญญัติพระวินัยประดิษฐานพระพุทธศาสนา มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา กล่าวคือนักบวชชาย หญิง และสาวกที่เป็นคฤหัสถ์ชาย หญิง มากมายมาเป็นเวลานานถึง 45 ปี พระองค์ก็ได้ปรินิพพานเมื่อพระชนมายุ 80 พรรษา ณ ป่าไม้สาละใกล้กรุงกุสินารา ปัจจุบันเรียกว่า กุสินคร พระองค์ทรงสอนให้สาวกทั้งหลายถือธรรม-วินัย เป็นศาสดาแทนพระองค์ตั้งได้กล่าวมาแล้ว

ข้อควรพิจารณาอีกอย่างหนึ่งถึงที่มาของธรรม-วินัย มีหลักฐานกล่าวไว้ในหนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1¹⁵ คือเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ หลังจากเสวยวิมุตติสุขแล้ว พระองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมอันลึกซึ้ง ยากที่บุคคลผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ ท้อพระทัยจะตรัสสั่งสอน แต่อาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ จึงทรงพิจารณาอีกว่า จะมีผู้รู้ทั่วถึงธรรมนั้นบ้างหรือไม่ ทรงทราบว่าคุณคนมีกิเลสน้อยเบาบางก็มี มีกิเลสหนักก็มี สามารถรู้ธรรมได้ง่ายก็มี รู้ธรรมโดยยากก็มี ทรงเปรียบเทียบเหล่าเวไนยสัตว์เหมือนดอกบัวชนิดต่าง ๆ ที่เกิดในน้ำคือดอกบัวบางเหล่ายังจมอยู่ในน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่า

¹³ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง หน้า 18-23 (เล่ม 4)

¹⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 24-28.

¹⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 57.

ตั้งขึ้นพ่นน้ำ ในดอกบัว 3 ชนิดนั้น ดอกบัวที่ตั้งอยู่พ่นน้ำนั้น คอยสัมผัสรัศมีพระอาทิตย์อยู่ จักบานในวันนี้ ดอกบัวตั้งอยู่เสมอน้ำนั้น จักบาน ณ วันพรุ่งนี้ ดอกบัวที่ยังไม่ขึ้นจากน้ำ ยังอยู่ในน้ำ จักบานในวันต่อไป ดอกบัวที่จะบานมีชนิดต่าง ๆ ฉันทไศ เวไนยสัตว์ก็มีต่างพวกกัน ฉันทนั้น ผู้มีกิเลสน้อยเบาบาง มีอินทรีย์กล้า มีอาการดีและพึงรู้ได้โดยง่าย อาจะรู้ธรรมชาติพิเศษนั้นได้โดยฉับพลัน ผู้มีคุณสมบัติปานกลาง เมื่อได้รับอบรมเป็นเบื้องต้นจนมีอุปนิสัยแก่กล้า ก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษนั้นดุจเดียวกัน ผู้มีคุณธรรมยังอ่อนหรือหาอุปนิสัยไม่ได้ ก็ควรได้รับคำแนะนำในธรรมเบื้องต้นไปก่อนเพื่อบำรุงอุปนิสัย เมื่ออุปนิสัยแก่กล้า ก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษได้เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระธรรมเทศนาคงจะไม่ไร้ผล จักเป็นประโยชน์แก่คนทุกหมู่เหล่า เว้นแต่จำพวกที่ไม่ใช่เวไนยสัตว์คือไม่รับคำแนะนำ อันเปรียบด้วยดอกบัว อันเป็นภิกษุของปลาและเต่า ครั้นทรงพิจารณาด้วยพระญาณหยั่งทราบเวไนยสัตว์ผู้จะได้รับประโยชน์จากพระธรรมดั่งนั้นแล้ว จึงได้ทรงอธิษฐานพระหฤทัยที่จะแสดงธรรมสั่งสอนมหาชน และตั้งพุทธปณิธานจะดำรงพระชนม์อยู่จนกว่าจะได้ประกาศพระศาสนาแพร่หลายและมั่นคงถาวร พระปณิธานของพระองค์ก็สำเร็จดังที่ทราบกันแล้ว

มีเรื่องหนึ่งในพุทธประวัติเช่นเดียวกัน พอที่จะสนับสนุนความเป็นมาของธรรมะ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาถึงธรรมที่จะประกาศแก่เวไนยสัตว์ทรงทราบว่า เป็นธรรมอันลึกซึ้งยากที่สรรพสัตว์ทั้งหลายจะรู้ตามได้ มีพระหฤทัยน้อมไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย ทรงท้อพระหฤทัย ไม่มีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ ท้าวสหัมบดีพรหมทรงทราบ พระพุทธอริยาศัย จึงลงมาจากเทวโลกกราบทูลอาราธนาเพื่อทรงแสดงธรรมโดยอ้างว่า สัตว์ผู้มีกิเลสเบาบาง อาจรู้ธรรมได้ก็มีอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาตอบด้วยพระญาณ ก็ได้เห็นสัตว์มีประการต่าง ๆ เปรียบดูดอกบัวต่างชนิด อันจะบานในวันต่อไป ก็ทรงรับอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมเพื่อจะทรงแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์

ท้าวสหัมบดีพรหมในที่นี้ พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็นบุคคลลาธิฐาน พรหมนั้นมีเมตตา กรุณา เป็นวิหารธรรม การกล่าวถึงท้าวสหัมบดีพรหม ก็หมายถึงกล่าวถึงพระกรุณาในสัตว์โลก นั้นเอง กล่าวถึงพรหมกราบทูลอาราธนา ก็หมายถึงกล่าวถึงพระกรุณา ทำให้พระองค์ทรงปรารถนาถึงการแสดงธรรมอีก การทรงรับอาราธนาของพรหมนั้น หมายถึงทรงรับพระมหากรุณาที่จะแสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์ต่อไป

ส่วนความเป็นมาของวินัยนั้น มีปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า¹⁶ เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา ในพรรษาที่ 12 ในสมัยนั้นเมืองเวรัญชาเกิดทุพภิกขภัย หาดอาหารได้ยาก ถึงขนาดต้องใช้สลากปันส่วนอาหาร ภิกษุลำบากด้วยอาหารบิณฑบาต พระโมคคัลลานะเสนอวิธีแก้ไขความอดอยากหลายประการ ส่วนพระสารีบุตรคำนึงถึงความตั้งมั่นแห่งพรหมจรรย์ จึงกราบทูลถึงเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นและไม่ตั้งมั่น พระพุทธองค์ทรงชี้ไปที่การบัญญัติสิกขาบท การสวดปาติโมกข์ว่าเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ตั้งมั่น การไม่ทำเช่นนั้นเป็นเหตุให้พรหมจรรย์อันทรธาน

ในปฐมปาราชิกกัณฑ์ พระสุทิน ชาวบ้านกลันทะ เมืองเวสาลี ทนคำร้องขอและรับเร้าจากภรรยาเก่าของตนไม่ได้ ทั้งขณะนั้นยังไม่มีการบัญญัติวินัยห้ามเสพเมถุน พระสุทินเข้าใจว่าเป็นเรื่องพอทำได้เพื่อให้มีบุตรไว้สืบสกุล จึงเสพเมถุนด้วยภริยาของตน ภิกษุทั้งหลายรู้เรื่องนี้ จึงพากันติเตียนและนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงได้สวนเรื่องนี้ ทรงติเตียนและทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุเสพเมถุนกับมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด

กล่าวโดยสรุป พระสูตรและพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แก่สาวกทั้งหลายคือที่มาของธรรม-วินัยนั่นเอง.

3. ธรรม-วินัยคือบ่อเกิดแห่งประวัติวรรณคดีบาลี

คำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นธรรมะ ข้อควรประพฤติปฏิบัติ มีปฐมเทศนา คือธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่พระองค์ทรงแสดงธรรมครั้งแรกโปรดปัญจวัคคีย์จนได้ดวงตาเห็นธรรมและทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตรแก่ปัญจวัคคีย์เช่นเดียวกัน จนปัญจวัคคีย์ได้บรรลุพระอรหันต์ พระสูตรดังกล่าวมีธรรมะสำคัญ ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศเป็นครั้งแรก นับเป็นที่มาของธรรมะในประวัติวรรณคดีบาลีชั้นแรกทีเดียว

¹⁶ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 1 หน้า 16-36.

สำหรับวินัย คือกฎข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พุทธบริษัทล่วงละเมิด ครั้งแรกพระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกว่าด้วยสิกขาบทห้ามภิกษุเสพเมถุน ภิกษุใดเสพเมถุน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิกข้อแรก ผลคือขาดจากความเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกแก่พระสุทินเป็นรูปแรก เหตุเกิดที่เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี

กล่าวโดยสรุป ปฐมเทศนาและปฐมปาราชิก คือบ่อเกิดแห่งประวัติวรรณคดีบาลีชิ้นแรก.

4. ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติวรรณคดีบาลีกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติวรรณคดีบาลีกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ยากออกยากที่เดียว เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาและธรรม-วินัย พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร (ปฐมเทศนา) อันเป็นที่มาแห่งธรรมครั้งแรก หลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข (สุขอันเกิดแต่ความหลุดพ้นจากกิเลส) เรียกสมัยนี้ว่า “ปฐมโพธิกาล” (กาลตรัสรู้ครั้งแรก) ประวัติวรรณคดียุคธรรมะในสมัยพระพุทธกาลระยะนี้ จึงได้แก่ปฐมเทศนาซึ่งมีขึ้นในสมัยปฐมโพธิกาลคือสมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ในระยะแรก หรือในสมัยที่มีพระสงฆ์องค์แรกเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนานั้นเอง

ส่วนวินัยนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่จำพรรษาที่ 12 ที่เมืองเวรัญชาและทรงบัญญัติปฐมปาราชิกแก่พระสุทิน ปฐมปาราชิกจึงเป็นพระบัญญัติข้อแรกในพระวินัยปิฎก นับเป็นที่มาแห่งประวัติวรรณคดีบาลีในส่วนที่เป็นพระวินัย ถ้ากล่าวถึงประวัติวรรณคดีบาลีในยุคอาณาจักรลานนา ยุคนี้มีวรรณกรรมบาลีเด่น ๆ เกิดขึ้นหลายเล่ม เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ มังคลัตถทีปนี เป็นต้น วรรณกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยที่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรลานนาได้รับอิทธิพลจากลัทธิเถรวาทจากลังกาวงศ์ กล่าวคือพระภิกษุลานนาได้เดินทางไปศึกษาที่ประเทศลังกา สำเร็จการศึกษาแล้วกลับมายังประเทศของตนและได้แต่งวรรณกรรมบาลีขึ้น

กล่าวโดยสรุป ประวัติวรรณคดีบาลีและวรรณกรรมบาลี มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง.

5. หลักการแบ่งประวัติวรรณคดีบาลี

การเรียนรู้ประวัติวรรณคดีที่จะให้เข้าใจง่ายขึ้น ต้องแบ่งออกเป็นยุคเป็นสมัย เพราะแต่ละยุคแต่ละสมัย สามารถกำหนดระยะเวลาของการเกิดวรรณคดีได้ เช่น ประวัติวรรณคดีไทย

ในยุคสุโขทัย ยุทธยาตอนต้น ตอนกลาง ตอนปลาย เป็นต้น แต่ละยุคก็มีรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อหนังสือ ผู้แต่ง เวลาแต่ง และเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ทำให้ผู้เรียนประวัติศาสตร์ยุคนี้เข้าใจและเรียนง่ายขึ้น

การเรียนประวัติศาสตร์ยุคนี้ก็จะยึดถือลักษณะรูปแบบดังกล่าว โดยยึดถือประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์กำหนดแบ่งยุคประวัติศาสตร์ยุคนี้ ถ้ายึดถือกฎเกณฑ์ดังกล่าวพอจะแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. **ยุคธรรม-วินัย** หมายถึงยุคพุทธกาล กล่าวคือยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ที่เรียกว่า ธรรม-วินัย บ้าง พุทธพจน์บ้าง แก่พุทธบริษัททั้งหลาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา จนถึงพระองค์ปรินิพพาน รวมเวลา 45 ปี พระองค์ทรงแสดงธรรม-วินัยด้วยมุขปาฐะ กล่าวคือทรงแสดงธรรมด้วยปากเปล่า อันเป็นประเพณีนิยมกันในสมัยนั้น ศาสนาอื่น ๆ ในยุคนั้น ก็นิยมประเพณีนี้ด้วย สาวกของพระองค์ในยุคนี้ ก็จดจำหมวดธรรม หมวดวินัยได้อย่างแม่นยำ เช่น การสวดปาติโมกข์ในท่ามกลางชุมนุมสงฆ์และเทศน์สั่งสอนประชาชนด้วยวิธีมุขปาฐะ จนเกิดมีสำนักของพระสาวกที่มีชื่อเสียงในด้านทรงจำหมวดธรรม หมวดวินัย ดังปรากฏในประวัติพระพุทธศาสนาและประวัติพระสาวกองค์นั้น ๆ แล้ว

2. **ยุคพระไตรปิฎก** หมายถึงยุคที่พระสาวกองค์สำคัญ ๆ ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอรหันต์ เช่น พระมหากัสสปเถระ ได้ประชุมสงฆ์รวบรวมร้อยกรองพระธรรม-วินัย ให้เป็นหมวดหมู่ มีรูปแบบเดียวกัน เรียกว่า “สังคายนา”

ยุคพระไตรปิฎกนี้เริ่มตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน จนถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 3 (ตติยสังคายนา) รวมถึงผลของการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ด้วย ประมาณ พ.ศ. 235 ปี ในยุคนี้ยังไม่ได้เขียนพระไตรปิฎกลงเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่จดจำด้วยมุขปาฐะ (ปากเปล่า) เท่านั้น

3. **ยุคหลังพระไตรปิฎก** หมายถึงยุคที่พระสงฆ์สาวกได้แต่งคัมภีร์อธิบาย ขยายความในพระไตรปิฎกให้พิสดารออกไปเพื่อความเข้าใจง่าย ยุคหลังพระไตรปิฎกนี้ แบ่งออกไปอีกได้ดังนี้

3.1 **ยุคอรรถกถา** หมายถึงยุคที่พระอรรถกถาจารย์แต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ผู้แต่งหนังสือในลักษณะนี้เรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ หนังสือหรือคัมภีร์อรรถกถานี้แต่งขึ้น ก่อนพระพุทธโฆสาจารย์ (พ.ศ. 959)

3.2 **ยุคฎีกา** หมายถึงยุคที่มีการแต่งอธิบาย ขยายความในคัมภีร์อรรถกถา บางทีก็แก้คำ ความหมาย ในคัมภีร์อรรถกถาด้วย ผู้แต่งคัมภีร์ชนิดนี้ เรียกว่า ฎีกาจารย์ ยุคนี้เริ่มประมาณ พ.ศ. 1587

3.3 **ยุคอนุฎีกา** หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายขยายความในคัมภีร์หรือหนังสือฎีกาอีกชั้นหนึ่ง ผู้แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์

3.4 **ยุคปกรณ์พิเศษ** หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนา ไม่ได้อธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หนังสือปกรณ์พิเศษเกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน ยุคนี้จะเรียกเป็นยุคหนึ่งต่างหากเห็นจะไม่ชัดเจนนัก เพราะผู้แต่งปกรณ์พิเศษนั้นมีอยู่ในยุคต่าง ๆ กัน เช่น มิลินทปัญหา วิสสุทติมรรค มีขึ้นก่อนคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นต้น จึงกล่าวยุคนี้รวม ๆ ไว้ในยุคหลังพระไตรปิฎก

3.5 **ยุคโยชนา** หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายขยายคำ ความหมายในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น หนังสือโยชนาสมันตปาสาทิกา หนังสือเล่มนี้อธิบาย ขยายข้อความ หรือคำยาก ๆ ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ของพระพุทธโฆสาจารย์ เป็นต้น

3.6 **ยุคไวยากรณ์บาลี** หมายถึงยุคที่มีการแต่งหลักไวยากรณ์บาลีขึ้น เช่น คัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น เกิดขึ้นในยุคหลังพระพุทธโฆสาจารย์

3.7 **ยุคพจนานุกรม** หมายถึงยุคที่มีการแต่งรวบรวมคำบาลีไว้เป็นเล่มเพื่อสะดวกในการค้นคว้า การจัดเป็นยุคในยุคนี้นี้ ไม่ชัดเจนทีเดียว เหมือนยุคปกรณ์พิเศษ ยุคไวยากรณ์ เป็นต้น

หมายเหตุ การแบ่งเวลาสำหรับยุคหลังพระไตรปิฎกนั้น ไม่เป็นไปตามลำดับเวลาที่แท้จริงสำหรับบางยุค เช่น ยุคปกรณ์พิเศษ หรือ ยุคไวยากรณ์ หรือ ยุคพจนานุกรม มีหนังสือบางเล่มเกิดขึ้นก่อน เช่น คัมภีร์มิลินทปัญหา ที่ปวงศ์ มีมาก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ แต่งอรรถกถาเสียอีก ที่จัดไว้หลังยุคอรรถกถา ยุคฎีกา หรือ ยุคอนุฎีกา นั้น เป็นการจัดเข้ากลุ่มหนังสือตามลักษณะวิชาการต่างหาก เช่น มิลินทปัญหา แต่งขึ้นมาไม่ได้อธิบาย ขยายความ คัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งโดยเฉพาะ หากเป็นการอธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนาให้พิสดารออกไปเท่านั้นเอง โปรดเข้าใจตามนี้ด้วย

การแบ่งประวัติวรรณคดีบาลีเป็นยุคเป็นสมัยโดยยึดถือประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น อาจจะช่วยการเรียนรู้ประวัติวรรณคดีบาลีได้ง่ายขึ้น เพื่อสนับสนุนหลักฐานดังกล่าว จึงขอเสนอการแบ่งประวัติวรรณคดีบาลีโดยยึดถือหลักการแบ่งวรรณคดีตามมติของ ศาสตราจารย์ วิลเฮล์ม ไกเกอร์¹⁷ ศาสตราจารย์ เอส.ซี. แบนเนอร์ซี¹⁸ ศาสตราจารย์ พี.วี. บะปัด¹⁹ ท่านนักปราชญ์เหล่านี้ได้แบ่งวรรณคดีบาลี หรือวรรณคดีพระพุทธศาสนา ออกเป็น 2 ภาคใหญ่ ๆ คือ

1. วรรณคดีที่เป็นพระไตรปิฎก (Canonical Literature)
2. วรรณคดีที่ไม่เป็นพระไตรปิฎก (Non-canonical Literature)

จะขอกล่าวต่อไปตามลำดับ

¹⁷ Wilhelm Geiger. **Pali Literature** and language. (Delhi : Oriental Books Reprint Corporation. 1968). p. 8.

¹⁸ S.C.Banerji. An **Introduction** to Pali **Literature** (Calcutta: Punthi Pustak, 1964), p. 21.

¹⁹ P.V.Bapat, "Buddhist Literature: General." **2500 Years Of Buddhism** (New Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, 1959). p. 122.

สรุปประจำบท

1. ความหมายของธรรม-วินัย

ธรรม หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ เช่น หลักกรรม เป็นต้น

วินัย หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นข้อห้าม ข้อบังคับ เช่น ปาราชิก 4 ข้อ เป็นต้น

2. ความเป็นมาของธรรม-วินัย

ธรรม มีที่มาจากพระสูตรทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัท เช่น อริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ) มีอยู่ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หรือ ปฏิจจสมุปบาท (สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้น) มีอยู่ในมหานิทานสูตร เป็นต้น

วินัย มีที่มาจากกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย เช่น ทรงห้ามไม่ให้ภิกษุเสพเมถุน ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด มีปรากฏในปฐมปาราชิก เป็นต้น

3. ธรรม-วินัย ก่อให้เกิดแห่งประวัติวรรณคดีบาลี

ธรรม ที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในพระสูตรต่าง ๆ เช่น ปฐมเทศนาทรงแสดงอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มีปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แม้ธรรมในพระสูตรอื่น ๆ ถือเป็นบ่อเกิดประวัติวรรณคดีบาลี

วินัย คือกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ที่มีปรากฏในพระวินัย เช่น ปาราชิก 4 เป็นต้น ล้วนเป็นบ่อเกิดประวัติวรรณคดีบาลีเช่นเดียวกัน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติวรรณคดีบาลีกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาและในขณะเดียวกันพระพุทธองค์ก็เป็นผู้ให้กำเนิดธรรม-วินัย ความสัมพันธ์ทั้งสองอย่างนี้ ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ เช่น

ประวัติพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ตอนปฐมโพธิกาล พระองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาใน
รัชมัจจกัปปวัตตนสูตร พระสูตรนี้ถือเป็นประวัติวรรณคดีบาลี ปฐมโพธิกาล ถือเป็นประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา เป็นต้น

5. หลักการแบ่งประวัติวรรณคดีบาลี

การแบ่งประวัติวรรณคดีบาลีในตำราเล่มนี้ แบ่งตามยุคเพื่อให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา อาจจะแตกต่างจากการแบ่งวรรณคดีบาลีของคนอื่นอยู่บ้างไม่มากนัก ที่แบ่ง
เป็นยุคนั้นมีดังนี้

1. ยุคธรรม-วินัย (ยุคพุทธกาล)
2. ยุคพระไตรปิฎก (หลังพุทธกาล)
3. ยุคหลังพระไตรปิฎก

คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบท

1. อะไรคือความหมายของธรรม-วินัย จงอธิบายมาพอได้ความ
2. พระธรรม-วินัย มีความเป็นมาอย่างไร จงกล่าวมาอย่างมีหลักฐาน
3. ประวัติวรรณคดีบาลี มีความเป็นมาอย่างไร ที่กล่าวว่าธรรม-วินัย เป็นที่มาของประวัติวรรณคดีบาลีนั้น มีเหตุผลอย่างไร จงเขียนมา
4. ประวัติวรรณคดีบาลีกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร จงยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย
5. หลักการแบ่งประวัติวรรณคดีบาลีในตำราเล่มนี้มีหลักการแบ่งอย่างไร จงกล่าวมา
6. ที่กล่าวว่า การแบ่งยุคบางยุคหลังยุคพระไตรปิฎก ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงสำหรับกาลเวลานั้น หมายความว่าอย่างไร จงบรรยายมา
7. หลักการแบ่งวรรณคดีบาลี หรือ วรรณคดีพระพุทธศาสนา ของนักวรรณคดีบาลีต่างประเทศ มีหลักการแบ่งอย่างไร จงกล่าวมาพอได้ความ